

A MERÉNYLET ANGYALA, AVAGY HOGYAN JUTUNK TIZENNÉGYRŐL TIZENNYOLCRA, MEG AZON IS TÚLRA

Beszélgetés Svetislav
Basarával. A kérdező Balázs
Attila. A közönségnek
tolmácsolt: Rajsli Emese.
Dombos Fest 2018

Műveidben szereted felhasználni a történelmet. Ezért faggatnálak Danilo Kišről. Kérdésem, mi a véleményed az ő prózairói eljárásairól?

Nagyon tisztellem Danilót. A szellemét, a technikáját, az összes prózairói eljárását, módszereit, azonban ami a történelmet illeti... Hát, arról azt gondolom, hogy ő ugyanúgy, ahogy az egész nemzedéke: túl komolyan vette a történelmet. Én személy szerint jobban szeretek csúfot üzni belőle. Habitusomnak jobban megfelel bolondját jártni vele, kiforgatni sarkaiból. Úgy összehasonlíthatatlanul több örömet lelem benne. Én így írnám bele magam *A holtak enciklopédiájába*. Hát nem?

Igen, így van ez mindjárt első pillantásra is, de azért vegyük szemügyre közelebbről a dolgot. A cseszegetés mint irodalmi kategória, vagy ahogy itt például Kishegyesen mondanánk magyarul: a baszkodás. Baszogatás végeredményben. Megjelent ez a kötet, A merénylet angyala, amelyben Ferenc Ferdinánd koronaherceg a titkárának diktálja halála után, tehát immár a túlvilágon a szarajevói merényletről és annak súlyos következményeiről alkotott véleményét. Be kell vallanom, ez az egész nekem nagyon tetszik. Azért is, mert maguk a tények nem légből kapottak. És ebből fakad az a véleményem rólad, hogy te rengeteg történelmi anyagon rágtad át magad. Tárháza vagy a történelmi tudásnak. Ezt még a szülőhelyeden, Bajina baštán kezdted gyarapítani? Ott villanyozódtál fel ennyire?

Az igaz, sok történelmi művet olvastam. Bajina baštán nem, mert ott inkább a villanygítár érdekelt, a rock, meg a vámpírok. Később fordult a figyelmem a történelem felé. Igazat adok neked abban, hangozzék szerénytelenségnek akár, hogy nem csupán a felszínt igyekeztem befogni a tekintetemmel, hanem jókora levegőt vettem, majd lebuktam a mélybe. Tudományos alapokra akartam helyezni ezt az egész „baszogatósdit”, hogy ne olyan üveglábféléken álljon szegény. Tehát ez nem egy, mit mondjak, ignoráns baszkolódás. Nincs benne ignorancia. Cseppnyi sem, kerülöm az olyasmit. Könyvem mondanivalója, akár eszmei mondanivalója az, szépen hangzik ez az „eszmei mondanivaló”, hogy az egész történelem egy nagy rakás... értelmetlenség. Katyvasz. Az össz olvasmányélményem ezt látszik alátámasztani. Vámpírok írják vámpírokról, na de hagyjuk a vámpírokat is, meg a gitárt is. Bár utóbbiról szívesen beszélnek.

Biztos érdekes lenne, csak itt az újvidéki Forum Könyvkiadó kérésére a kötetről kérdeznék inkább. Engem különösen megragadott az a képesség, amellyel szembemész minden sztereotípiával. Ahogy figurát teremtész úgy, hogy átgúyrod az ismertet olyanra, amilyenek nem ismerjük. Nem csupán valamely árnyékban maradt oldalát mutatod be. Konkrétan itt Ferenc Ferdinánd trón-

örökösét, aki azzal, hogy az őt ért végzetes inzultus után diktálja hosszú levelét – reflektálva arra is, ami csak jóval-jóval később következett be –, azzal valamiféle időnkívüliség tág játékerébe helyeződik. Ugyanakkor valamiféle futurisztikus shakespeare-i hőssé válik ebben a szeszben és nonszenszben.

Hát, nagyon szépen köszönöm összes dicséző szavad, igaz, mintha hájjal kenetnének. Shakespeare...? Nos, arra az ötletre, hogy megírjam ezt a traktátust, mert én annak nevezem, 2013-ban vagy '14-ben jutottam, 2015-re kész is lett. Az első világháború kitörésének századik éve körül, ugyebár. A nagy ötlet onnan származott, hogy észrevettem, boldog-boldogtalan megalkotta és annál buzgóbban hallatta a maga véleményét a szarajevói merényletről, azt követően a Monarchia összeomlásáról és az azon is túliakról, 1918-ról, '19-ről stb., csak egynek nem halljuk a hangját a gyakran falsoló kórusból: magáét az áldozatét. Ekkor és ezért döntöttem úgy, hogy nemcsak megengedem, hogy szóljon szegény, hanem leszek én a szócsöve. Persze, ehhez megint csak alapozni kellett. Olvasni, olvasni. Kutakodás közben azt tapasztaltam, hogy tulajdonképpen döbbenetesen kevés használható dolgozat született magáról Ferenc Ferdinándról. Nagyon elnagyolt figura. Erősen meg voltam lőve azzal, hogy nem tudok németül, csak szerbül meg angolul. Így aztán, persze, szabadabb kezem volt az alkotásban, mindazonáltal nem hiszem, hogy nagyon eltértem volna az eredeti modelltől. Igen lobbanékony ember volt, például ki nem állt titeket, magyarokat... (Nevetés.)

A szlovákokat se.

Azokat se.

A szerbszeretetét leírtad.

Le. De a lényeg itt, hogy ti se szerettétek őt, ezért én kerülő úton esélyt adtam neki, hogy megszólaljon.

Folytatás?

Nem tudom. Akarom mondani, a könyvet lefordították eddig magyarra és románra. Várom, mit szól hozzá a Monarchia többi nemzete.

Szóval, van itt bőven irónia, úgynevezett kifordított beszéd. Maga Ferdinánd eléggé becsavarodott hős, több áttétellel működik. Néha szalajt, amikor üresben fordul a fogaskerek, de aztán újra megkapaszkodik, új örült gondolatfutam következik. Közben visszapillantóként működik a görbe tükrör. Tehát az irónia, szarkazmus, kapásból Swift... ilyesmi...

Ja, imént említett Kiš jut eszembe, aki megérthette volna ezt a századik évfordulót, és valószínűleg írt volna róla minimum egy stilisztikailag tökéletes, minden szempontból jól kibalanszírozott, valós képet tükröző elbeszélést – némi fikciós beütéssel. Én viszont jobban szeretem a törött tükröcserepeket. Mintha azokból írnék. Vagy mintha valami furcsa függöny mögül lesném a történelem örült kivetkezéseit. Itt minden olvasó, ha van olyan, játszi könnyedséggel meggyőződhet a történelem esztelenségéről. Ugye, Gavrilo Princip a délszláv népek szabadságának nevében megöli az osztrák trónörökösöt, aminek én személyesen semmilyen értelmét nem látom. Csak egy újabb gyilkolást az eredményezett, amelynek, láthattuk újabban is, egyszerűen így, ilyen eszközökkel: sosincs vége. Végtelen haláltánc, állandóan újjászülető, új gellereket kapó blőd követelésekkel, amelyek a végtelenségig komplikálják a helyzetet, ahelyett, hogy örökre eltűntek volna a történelem süllyesztőjében. Később szerb részről Sándor király esett áldozatul hasonló módon, csak a változatosság kedvéért Marseille-ben. Persze, szerényebb következményekkel.

A Berchtold nevű szótlan titkárnak diktált hosszú levelében Ferenc Ferdinánd, az ellene elkövetett merénylet megértésében és sérelmében egyszerre, megpróbálja posztumusz helyretenni a dolgokat. A maga szemszögéből, persze. Érdekes, hogy ő a történelmi bukást jórészt a művészeti dekadencia gyilkos mérgének tulajdonítja. Kérlek, tényleg, mi a fenét vétettek például a szerencsétlen muzsikusok ebben az esetben? (Nevetés.)

Ez tény, Ferenc Ferdinánd nem bírta a zenét. A Habsburgok II. Józsefet követően botfűlűek voltak, ezzel a sorozathibával születtek. Kifinomult hallás híján nem is szerethették. Köztudottan csak valami csörömpölő ka-

Monarchia a legjobb államalakulat volt nemcsak a maga idejében, hanem minden idők legjobbjá. Még egy ilyen aligha lesz. Szétesésével mindenki veszített, közben nagy volt az öröm, hogy valamiféle nemzeti látszatsza-

badság ideje jött el. Ti magyarok veszítettetek ezzel talán a legtöbbet. Közben Ausztria egy csöppnyi állammá zsugorodott, Szerbiánál nem nagyobbra, tehát senki se nyert itt valami óriásit. Úgy tűnik, a lelkem mélyén én monarchista vagyok. Nem politikai, inkább metafizikai értelemben gondolom. Jobb, ha valaki egybetartja a bandát, uralkodik, rend van, nem pedig az, hogy boldog-boldogtalan úgy kefélget szertefele, ahogy épp azt az ő szerencsétlen esze kiadja.

Akkor itten kérdeném én a mi vajdasági magyarjaink nevében, vajon a Monarchia jobb volt-e Jugoszláviánál? (Nevetés.)

Szerintem jobb volt, bár ugye az van, hogy egyikünk se tapasztalta meg közvetlenül. Igazából nem tudom, hogyan jelenik meg a magyar történetírásban, azonban azt tudom, hogy a szerb torzít. Nem volt az semmilyen népek börtöne, bár létezett bizonyos fokú rend és szigor. Ugyanakkor volt ott éppen elég slamposság is, sok-sok improvizáció, ami bizonyos fokú szabadság érzését keltette. Teli volt sok jó dologgal. Az uralkodók igyekezete ellenére sok-sok kitűnő művész, remek író, zenész és más hasonló alkotó lény –

nem csak véglény – találta meg a helyét benne. Az európai kultúra fészket jelentette, amely miután kivágták alóla a fát, földre esett.

Hát jó, vagy nem jó, ott tartottunk, hogy Ferenc Ferdinánd életét veszítette. Nem holmi koncerten ölték meg, vagy színházi előadáson, aztán lett, ami lett, nem fogjuk itt tudni alaposan megvizsgálni. Mindenesetre faktográfiaőről beszélünk.

tonaindulónak tudtak megbocsátani, ha az netán megszólalt valahol, és akkor hol vannak a bonyolultabb hangzások! Ráadásul végtelenül idegesítette őket minden modern, nem csak művészi törekvés. Ezzel valószínűleg a saját sírjukat ásták, ám ebben nekem nincs íróilag kanalam, ez vitathatatlan része a tényhalmaznak. Ám félre ezt, mindezek ellenére úgy vélem, hogy az Osztrák–Magyar

Meg iróniáról, szarkazmusról, ilyesmiről. Egyről nem szóltunk itt még külön. Arról, ami ezek fölött, alatt, mellett, mindegy, de minduntalan felüti csúfalkodón a fejét, és humornak hívjuk. Jut eszembe a művedből például Goethe, aki amolyan posztkoitális szórakozásában szerelme testét vizsgálva még egy picit: óriási döbbenetére felfedezte a clitorist. (Nevetés.)

Persze, ez már az én pusztá fikcióm... (*Intermezzo, szól az alany mobilja, rövid beszélgetés [Goethe tiltakozik?]*) ...elnézést, Bane barátom nincs tisztában azzal, mibe kavart bele. Fontos tárgyalás lenne, de hártottam. Holt tartottunk? Ja, szóval, persze, ez ötölmény, az viszont nem, hogy a kései Goethe rátalált a szerelemre – vagy fordítva, az talált rá, mind egy –, lényeg, hogy az izgalmas esemény az ő messze földön híres kíváncsiságát ebbe az irányba terelte. Egy ifjú hölgyel hozta össze a sors, ez tény, miként az is, hogy nem emlékszem pontosan a nevére. Kiröppent a fejemből. Mindenesetre Ulrike, bizonyos Ulrike. És akkor a világ leggyorsabb rakétájával, a képzetársítással máris ott landolunk Ulrike Meinhof ölében. Így megy ez. Simán, mert a két Ulrike között nem jutott eszembe harmadik.

Azzal nyilvánvalóan tisztában vagy, hogy az ilyesmikkel, meg az olyasmikkel, hogy Goethe példának okáért az egyik legmakacsabb nemi betegségnek tartotta a romantikát, sokakat halálosan idegesítesz.

Mit csináljunk, az is tény, hogy Goethe nagyon nem szerette a romantikát. Ki nem állta. Az pedig, hogy ez kiborít-e valamiféle hiperérzékeny költői lelkecskét vagy tanárfajtát, arról nem tehetek. Én felnőtteknek írok, és aki olvas, az a saját felnőtt felelősségére cselekszi. Ha már egyszer felnőtt, és megtanult olvasni. Elmúlt tizennyolc...

Jó, de tudod, hogy nem egy írókollégát elképesztő mértékben szórakoztat, amikor elképzeli a dühös arcokat.

Nem, különösen nem örülök annak, ha valakit felcseszttem, ugyanakkor nekem nem megy

fel a pumpám attól, hogy az övé igen. Szerintem nekem nem kellene tipródnom ezen.

Ezzel együtt elég erős szenvedélyt tapasztalok a publicisztikai írásaidban is. A megverekedés öröme. Nem?

Tény, hogy valamikor sokat idegeskedtem, ám kijártam az iskolát, megtanultam a szakmát, így ma már rendíthetetlen nyugalommal tudok írni rettenetesen szenvedélyes írásokat is. Főleg publicisztikát, persze. Úgy írom azokat a cikkeimet is a *Danasban*, amelyek aztán többen pergőtűz alá vesznek. De hát hadd csinálják, amíg tart a muníciójuk, vagy nem találnak más célpontot. Tehát nem habzik a szám újságírás közben, nem borzoló a szórt a hátamon és nem vicsorgatom a fogam. A publicisztika egyébként jó dolog, formában tartja az embert két könyv között. Ugyanakkor szerencsésen megfoszt attól a kínos érzéstől, hogy csak ülök ölbe tett kézzel és: sopánkodom. Ugyanis még nem foszlott szerte teljesen a reményem-ábrándom arról, hogy Szerbiából túrhető országot lehetne csinálni, ahogy néhány másikból is még.

Szóljunk még egy kicsit a hatalom piszkálásának esetleg édes-keser gyakorlatáról. Túl a Monarchián, itt vagyunk a mában. Tudunk bármit kezdeni a hatalommal? Hatni rá?

El kell ismernem, hogy sajnos nagyon csekélyke, elenyésző mértékben. Egyet még azért el akarok mondani azzal kapcsolatban, ami itt a Balkánon, az egykori Monarchia területén elterjedt. Az áldozat kényelmes pozíciója hihetetlen mértékben fékezi a cselekvést. A sopánkodás rátelepszik mindenre. Na, ez ellen kell, ez ellen értelmes harcolni. Csak, ugye, az a baj, hogy a sopánkodók többségének igazából megfelel a sírás-rívás állapota. Ugyanis az, hogy nem kell tenni semmit, mert úgysem lehet, súlyosan kényelmi szempont. Abból kéne kilendülni.

(Svetislav Basara: A merénylet anygala. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2017. Fordította Juhász Attila)